

Polska neofilologia w obliczu zmian cywilizacyjnych zachodzących w XXI wieku: Krótki esej historyczno-diagnostyczno-prognostyczny

STANISŁAW PUPPEL

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ORCID: 0000-0002-1203-9282

Abstract: The evolution of Polish neophilology is briefly discussed. It is presented here on the basis of the premise that Polish neophilological studies underwent gradual changes, starting from the orthodox bulk comprising linguistics-literature-methods of second/foreign language teaching (also termed ‘glottodidactics’, after Profesor Ludwik Zabrocki’s seminal contribution to the field), later extended to the fourth component of ‘translatology’. This initial and orthodox four-element system of Polish philology was primarily and mainly addressed to prospective teachers of foreign languages. Only later, owing to dynamic changes taking place across the world and in the European community, in particular, did the orthodox shape of Polish philology start to change, while attempting to accommodate the diversified needs of a rapidly growing group of recipients of neophilological education who were seeking non-teaching communicative competencies. These changes are currently taking place in Poland much in accord with what has been taking place in the European foreign language teaching institutions (e.g. European Centre for Modern Languages of the Council of Europe, ECML) which have been focusing their attention on the development of the communicators’ general communicative fitness in the plurilingual/multilingual and multicultural contexts.

Abstrakt: W artykule omówione są pokrótce zmiany w obrębie polskiej neofilologii, które następowały w ciągu ponad półwiecza jej stopniowego rozwoju. Rozwój ten rozpoczął w okresie tzw. odwilży 1956 roku etap obsługi dydaktycznej słuchaczy typu wąsko neofilologicznego, przygotowujących się przede wszystkim do zawodu nauczyciela w zakresie języków nierodzimych, początkowo tzw. ‘ciężkich’ języków naturalnych (angielski, francuski, niemiecki i rosyjski). Rozwinięty został tzw. klasyczny (ortodoksyjny) nurt neofilologii, obejmujący początkowo językoznawstwo, literaturoznawstwo i glottodydaktykę. Został on później uzupełniony o równie ważny komponent translatologiczny. W tym cztero-składnikowym kształcie nurt ortodoksji neofilologicznej przetrwał do dnia dzisiejszego. Tymczasem powstała w XXI wieku potrzeba uzupełnienia programu studiów neofilologicznych o elementy niezwiązane bezpośrednio z tym nurtem, gdyż zaczął przeważać nowy typ słuchaczy tych studiów, pragnących rozwijać kompetencje kulturowo-językowo-komunikacyjne zdecydowanie poza zawodem nauczyciela języków nierodzimych, a więc w profilu ogólnoneofilologicznym. Taki rozwój programów nauczania jest zgodny z profilem studiów neofilologicznych rozwijanym w Unii Europejskiej. W artykule przedstawiono

szczegółowy zestaw zagadnień, które powinien zawierać nowy program studiów neofilologicznych. Jednocześnie podkreślono dodanie do istniejącego nurtu ortodoksji neofilologicznej konieczność rozwoju kompetencji ogólnoneofilologicznej obejmującej sprawności kulturowo-językowo-komunikacyjnych i konieczność poprawienia ogólnego dobrostanu komunikacyjnego słuchaczy studiów neofilologicznych w Polsce.

Key words: Polish neophilology (neophilological education in Poland), foreign language teaching competencies, non-teaching (general) competencies, plurilingual/multilingual and multicultural contexts.

Słowa kluczowe: polska neofilologia (edukacja neofilologiczna w Polsce), kompetencje w zakresie nauczania języków nierodzimych, kompetencje ogólnoneofilologiczne, konteksty plurilingwalno-multilingwalne w kontekstach multokulturowych.

1. Wstęp

Współczesny świat pędzi naprzód. Ten zwrot będący nieoryginalnym przecieź wątkiem, często powtarzanym banałem (tzw. *cliché*), oparty na metaforze pędzącego i uciekającego czasu (zob. łacińskie *tempus fugit*), w pełni jednak oddaje to, co dzieje się z ludzkością. Pędzi ona poprzez nieuchronne zmiany we wszystkich wymiarach naszego gatunkowego trwania na nośniku ziemskim: zmiany społeczne, polityczne, technologiczne, ekonomiczno-handlowe, edukacyjne, estetyczno-obyczajowe, zwłaszcza zawodowe, zmierzając ku nieznanym jeszcze wymiarom naszego życia jako gatunku. Wszystkie te zmiany znajdują – prędzej czy później – swoje odbicie w nieustannie zmieniających się systemach edukacyjnych świata, pilnie rejestrujących owe zmiany i starających się je realizować poprzez uwzględnianie tychże w szybko i skutecznie aktualizowanych programach edukacyjnych. Nie inaczej jest w obrębie polskiej neofilologii, która stopniowo i raczej nie spiesząc się zbyt, dostosowuje jednak swoje programy nauczania do zmieniającego się świata.

Taki jest bezwzględny wymóg terażniejszości podporządkowanej bezlitosnej strzałce czasu, czyli ‘pędzącemu naprzód światu’. Fakt ten narzuca każdej zainteresowanej osobie baczniejsze przyjrzenie się zmianom, jakim podlega już dziś i podlegać będzie w przyszłości polska neofilologia. Stąd esej niniejszy zawiera dwie części: część pierwszą opisującą pokrótce ‘neofilologię polską wczoraj’ i część drugą opisującą ‘neofilologię polską jutro’, obie opatrzone krótkimi wnioskami końcowymi.

1. Neofilologia polska wczoraj

Neofilologia polska rozwijała się bardzo intensywnie w okresie ostatniego półwiecza (w szczególności od roku 1956, czyli od początku zaistnienia po tzw. stalinowskiej ‘odwilży’), starając się odpowiadać na rosnące potrzeby otwierającego

się stopniowo na świat społeczeństwa polskiego w zakresie znajomości języków obcych (czyli nierodzimych) po niezwykle bolesnej traumie II wojny światowej i próbującego izolować Polskę od reszty świata okresu stalinowskiego. Przede wszystkim, czyniła to rozwijając w sposób w pełni zrozumiały swoje programy nauczania w wymiarze uniwersyteckim i w odniesieniu do dominującego typu słuchacza studiów neofilologicznych w owym czasie w Polsce, któremu można nadać miano słuchacza 'wąsko neofilologicznego' (lub słuchacza specjalistycznego) w obrębie trzech swoich 'filarów', tj. językoznawstwa, literaturoznawstwa i metodyki nauczania języków obcych (w tradycji Profesora Ludwika Zabrockiego (1907-1977) nazywanej powszechnie 'glottodydaktyką'), obsługującej tzw. praktyczną naukę języków obcych oferowaną każdemu wąsko neofilologicznemu słuchaczowi w zakresie wybranej przez siebie neofilologii, reprezentowanej w początkowej fazie jej powojennego rozwoju przez następujące 'ciężkie' języki naturalne powojennego świata: angielski, francuski, niemiecki i rosyjski.

Celem tak zorganizowanego programu nauczania, stosowanego na wszystkich polskich uniwersytetach, było przede wszystkim wykształcenie licznej i coraz bardziej potrzebnej kadry dydaktycznej w zakresie nauczania języków obcych (czyli nierodzimych) na poziomach średnim i wyższym edukacji neofilologicznej w Polsce. Po wprowadzeniu w okresie tzw. transformacji ustrojowej do polskiej przestrzeni edukacyjnej licznych Kolegiów Nauczycielskich cel programu nauczania polskiej neofilologii został odpowiednio rozszerzony, tak, by pozwolił młodym Polakom na nabycie kompetencji nauczycielskich z jednej strony, tym razem na potrzeby szkolnictwa podstawowego (także przedszkolnego), z drugiej zaś strony na nabycie przez młodych Polaków jako takiego poziomu znajomości tychże języków, a więc nie tylko na potrzeby dydaktyki w zakresie edukacji w odniesieniu do języków nowożytnych (na początku owych ciężkich języków naturalnych wymienionych powyżej) na poziomie podstawowym, średnim i wyższym. W ten sposób stopniowo poszerzony został już w latach 90-tych ubiegłego wieku skład słuchaczy wąsko specjalistycznych o dodatkową grupę słuchaczy, którym można wyraźnie nadać miano słuchaczy 'ogólnoneofilologicznych', a więc dużą grupę słuchaczy kształconych już poza bezpośrednią potrzebą zatrudnienia w polskim systemie edukacyjnym w charakterze specjalisty w zakresie konkretnego języka nierodzimego.

W międzyczasie do wymienionych powyżej i realizowanych w ciągu przeszło trzydziestoletniego okresu trzech filarów programu nauczania polskiej neofilologii dołączony został, w wyniku rosnących kontaktów międzynarodowych, bardzo ważny i jednocześnie, jak się okazało, równoważny znaczeniowo komponent tłumaczeniowy (inaczej: przekładoznawczy/translatologiczny/traduktologiczny), którego celem stało się nabycie przez słuchaczy znajomości założeń teorii przekładu, a także umiejętności tłumaczeniowych w zakresie np. literatury pięknej, czy nabycie umiejętności w zakresie dokonywania przekładów pisemno-ustno-maszynowych o wszelkich możliwych stopniach trudności. Oczywiście jest, że ten właśnie komponent, komponent translatologiczny, wzmocnił grupę słuchaczy

ogólnoneofilologicznych, jednocześnie profilując ich wąsko zawodowo jako ‘tłumaczy’, czy to ustnych czy dokonujących tłumaczeń tekstów graficznych.

W konsekwencji taki cztero-częściowy schemat programu nauczania w obrębie polskiej neofilologii, obejmujący językoznawstwo, literaturoznawstwo, glotodydaktykę i translatorykę, stał się na wiele lat klasycznym kanonem. Przetrwał on do dnia dzisiejszego i nadal obowiązuje w większości kierunków neofilologicznych w Polsce. Możemy go nazwać nurtem ‘ortodoksji neofilologicznej’, który to nurt w pełni definiuje stan neofilologii polskiej ‘w dniu wczorajszym i po części dzisiejszym’.

2. Neofilologia polska jutro

Tymczasem pędzący do przodu świat stawia społeczeństwu, zwłaszcza społeczeństwu postindustrialnym i nadchodzącej coraz wyraźniej ery cyfrowej z jej największym osiągnięciem w postaci sztucznej inteligencji (*artificial intelligence, AI*), w tym społeczeństwu polskiemu, nowe zadania. Także w obrębie neofilologii polskiej mamy do czynienia z powstaniem zupełnie nowych wyzwań. Są one związane z wyraźną potrzebą, wręcz koniecznością, stworzenia zupełnie nowych ofert dydaktycznych dla nowego typu odbiorców programów neofilologicznych, którzy nie tylko poprzez swoją liczebność niejako uzyskali pełne obywatelstwo w krajobrazie polskiej neofilologii ale którzy już wyraźnie umieszczają (bądź już umieścili) siebie i swoje kariery zawodowe zdecydowanie poza tradycyjną karierą nauczycielską na różnych jej szczeblach zaawansowania, i to w kontekście rosnącego cyfrowego kosmopolityzmu społeczeństw europejskich, w tym ujawniającego się coraz bardziej kosmopolityzmu społeczeństwa polskiego. Kosmopolityzm ów, kiedyś postrzegany negatywnie, nazywamy jest w Polsce odpowiednio ‘kontekstem międzynarodowym’ studiów neofilologicznych i umieszczany jest już obowiązkowo w organizacji programów nauczania i przebiegu studiów neofilologicznych w Polsce.

Ponieważ słuchaczom typu wąsko neofilologicznego przybyli z czasem i w sposób zupełnie naturalny słuchacze ogólnoneofilologiczni, i to w stopniu statystycznie równoważnym do pierwszego typu słuchaczy, klasyczny program nurtu ortodoksji neofilologicznej realizowany w Polsce stał się wysoce niewystarczający i wymaga on w chwili obecnej poważnych uzupełnień o charakterze długotrwałym. Kierunek tych uzupełnień jest już wyraźnie zasygnalizowany, chociażby w programie zarysowanym przez European Centre for Modern Languages of the Council of Europe (ECML) i programach innych centrów nauczania neofilologicznego (np. Centre International de Formation Européenne, CIFE), tworzących Wspólną Europejską Bazę Referencyjną dla Języków (Common European Framework of Reference for Languages, CEFR).

W programach tych, obok dalszego prowadzenia tradycyjnej edukacji językowej w kontekście diady ‘nauczyciel-uczeń’, znalazło się miejsce, przede

wszystkim, dla tworzenia globalnych standardów sprawności językowych (*global language proficiency standards*), w tym dla takich zagadnień szczegółowych jak: nauczanie języków nierodzimych w szerokim kontekście ekologiczno-komunikologicznym, nauczanie w zakresie wizerunkowości i umiejętności mediacyjnych, nauczanie języka migowego, plurilingwizmu i interkulturowości, szerokie stosowanie nowych mediów w edukacji językowej, nauczanie najmłodszych (edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej), nauczanie komunikacji językowej w triadzie: skuteczność-sukces-komfort, nauczanie umiejętności prowadzenia komunikacji empatycznej, prowadzenie edukacji językowej dla rosnącej rzeszy migrantów, dalsze rozwijanie komunikacji językowej dla międzynarodowego świata korporacyjnego (tj. komunikacji ściśle biznesowej), tworzenie odpowiednio zmodyfikowanych programów studiów językowo-komunikacyjnych i ich ewaluacji, wdrażanie programów obejmujących ochronę języków naturalnych (w tym ochronę języków mniejszości etnicznych w kontekście plurilingwizmu i multilingwizmu) i rozwijanie umiejętności komunikacyjnych w zakresie komunikacji politycznej, w tym rozwijanie programów podkreślających istotę światowego porządku demokratycznego i procesów demokratycznych zachodzących na świecie (w obowiązkowym kontekście Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka), rozwijanie programów wzmacniających tożsamość i integrację europejską, czy wreszcie tworzenie i realizacja programów promujących ideę obywatelstwa europejskiego i europejskości (*Europeanness*) w kontekście dialogu między Europejczykami i przedstawicielami innych regionów i kontynentów.

3. Wnioski

Tak szeroko zarysowane programy edukacji neofilologicznej na kontynencie europejskim, wskazujące na wykształcenie się wyraźnej już dominacji nurtu ogólnoneofilologicznego w kontekście nowych wyzwań stojących chociażby przed Wspólnotą Europejską, wymagają wprowadzenia istotnych uzupełnień w kształceniu neofilologicznym w Polsce. Powinno to ostatecznie doprowadzić do tego, by polscy słuchacze tych studiów pod żadnym względem nie odstawali od nieustannie rozwijającego się i modyfikowanego profilu ogólnoneofilologicznego obejmującego cały wachlarz możliwości przygotowujących absolwentów studiów neofilologicznych, w tym polskiej neofilologii, do nowych wyzwań w duchu wykształcenia się u słuchaczy tych studiów wystarczająco bogatych kompetencji zawodowych i osiągnięcia dobrostanu zawodowego. Są nimi przede wszystkim:

- w zakresie wąskoneofilologicznym (tj. ciągle obecnego i potrzebnego nurtu ortodoksji neofilologicznej) przygotowanie nowego typu nauczyciela języków nierodzimych, coraz bardziej wrażliwego na wielokulturowość i wielojęzyczność (w wymiarach pluri- i multilingwizmu),

- w zakresie ogólnoneofilologicznym przygotowanie nowego typu obywatela Polski i Europy, w istocie (zawodowego) kosmopolity, posiadającego odpowiednią kompetencję językowo-komunikacyjną w zakresie przynajmniej dwóch języków naturalnych, będącego w stanie przemieszczać się swobodnie i bez doświadczania tzw. szoku kulturowego pomiędzy poszczególnymi kulturami i językami,
- w zakresie ogólnoneofilologicznym przygotowanie nowego typu uczestnika szeroko pojętych procesów cywilizacyjnych, gotowego do tworzenia innowacji, przyjmowania innowacji i aktywnego udziału w ich rozpowszechnianiu i realizacji, w kontekście wystarczającej znajomości wybranych przez siebie języków nierodzimych, z koniecznym uwzględnieniem całej różnorodności kostiumów narodowo-etniczno-kulturowych jak i w zróżnicowanych rejestrach kulturowo-językowo-komunikacyjnych.

Teksty, w których podejmowałem tematykę przyszłości studiów neofilologicznych w Polsce:

- Puppel, S. (1995). Memorandum w sprawie przyszłości studiów neofilologicznych w Polsce. W: *I ogólnopolskie forum neofilologów* (ss. 13-20). Poznań.
- Puppel, S. (2000). Jaka jesteś polska neofilologia obca AD 2000 i dokąd zmierzasz? *Scripta Neophilologica Posnaniensia*, 2, 275-291.
- Puppel, S. (2019). Krótki zarys ewolucji filologii: ujęcie 'portalowe'. *Scripta Neophilologica Posnaniensia*, 19, 143-169.